

TOPLUM VE BİREYİN İNTİKAM ÇATIŞMASI: M.Y. LERMONTOV'UN “VADİM”İ

THE CONFLICT OF SOCIETY AND THE INDIVIDUAL FOR REVENGE: M.Y. LERMONTOV'S “VADİM”

İren Dilara KONGAZ*

ÖZ: 19. yüzyıl Rus edebiyatının önemli yazarlarından Mihail Yuryeviç Lermontov, otoriter devlet yönetiminin ve despot yöneticilerin yarattığı toplumsal baskının derinden hissedildiği Çar I. Nikolay'ın hükümdarlık döneminde yaratıcılığını şekillendirir. Toprak köleliğinin yarattığı acımasız hayat koşullarını, yetkisini kötüye kullanan yöneticileri, ayrıcalıklı, eğitilmiş ancak eylemsiz, halktan kopuk soylu sınıfını eserlerinde sert bir şekilde eleştiren yazar 1832 yılında yazmaya başladığı “Vadim” adlı eserinde döneminin olumsuzluklarını Çariçe II. Katerina döneminde yaşanan Pugaçev İsyanı çerçevesinde okuyucuya aktarır. Soylu-köylü sınıfı arasındaki uçurumun derinleşmesine neden olan II. Katerina yönetimi, Rus bireyinin ve toplumunun kaderini etkileyen sarsıcı sonuçlar doğurur. İnsanlık onurunu zedeleyen davranışlara maruz kalan halkın içinde doğan intikam duygusu kendi kaderini sorgulamasına, zulmedene karşı ayaklanmasına neden olur. Bu bağlamda devlet yönetiminin yarattığı olumsuz koşulların hem bireylerin hem toplumun üzerindeki yıkıcı etkisini göstermek isteyen Lermontov, “Vadim” eserinde melek-şeytan, iyi-kötü, güzel-çirkin gibi zıt kavramları kullanarak romantik, soyut imgeler çerçevesinde, gerçekçi bir bakış açısı ile kahramanlarını betimler. Çalışmamızda II. Katerina yönetiminin yarattığı bozuklukların, olumsuzlukların ve yıkımın birey-toplum üzerindeki etkisi irdelenerek, Vadim adlı kahramanın bireysel intikamının, ayaklanan halk kitesinin öfkesi ile nasıl bütünleştiği incelenecektir. Bu bağlamda Lermontov'un intikam ve isyan kavramlarını anlatmak için kullandığı imgeler, kahramanların iyi-kötü arasındaki seçimleri, toplum-bireyin yaşadığı öfke yazarın yaratıcılığı ve düşünceleri çerçevesinde betimleyici metotla incelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Rus Edebiyatı, Rusya'da Toprak Köleliği, Pugaçev İsyanı, Lermontov, Vadim.

ABSTRACT: Mihail Yuryevich Lermontov, one of the important writers of 19th century Russian literature, shapes his creativity during the reign of Tsar Nicholas I, when the despotic state administration and the social pressure created by the rulers were deeply felt. The author, who harshly criticizes the brutal living conditions created by land slavery, the rulers who abuse their authority, the privileged, educated but inactive, and disconnected noble class from the public in his works, conveys the negativities of his period to the reader within the framework of the Pugachev Rebellion that took place during the reign of Tsarina Catherine II. in his work "Vadim", which he started writing in 1832. Catherine's rule, which caused the gap between the noble and peasant classes to deepen, had shocking consequences that affected the fate of the Russian

* Araş. Gör. Dr.-İstanbul Üniversitesi Slav Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı/İstanbul-iren.ayas@istanbul.edu.tr (0000-0002-9222-4807)

individual and society. The feeling of revenge arising in the people who are exposed to behavior that harms their human dignity causes them to question their own destiny and rebel against their oppressors. In this context, Lermontov, who wants to show the destructive effect of the negative conditions created by the state administration on both individuals and society, uses contrasting concepts such as angel-devil, good-evil, beautiful-ugly, in his work "Vadim", and describes his heroes with a realistic perspective within the framework of romantic, abstract images. In our study by examining the effects of the disorders, negativities and destruction created by the Catherine II. administration on the individual-society, it will be examined how the individual revenge of the hero named Vadim integrates with the anger of the uprising public mass. In this context, the images used by Lermontov to explain the concepts of revenge and rebellion, the choices of the heroes between good and evil, the anger experienced by the society-individual will be tried to be examined with a descriptive method within the framework of the author's creativity and thoughts.

Keywords: Russian Literature, Pugachev's Rebellion, Serfdom in Russia, Lermontov, Vadim.

Giriş

19. yüzyılın ilk yarısı Rusya'da toplumsal ve politik olayların tırmandığı birey-toplum arasındaki çatışmanın nedenlerinin sorgulandığı önemli bir dönemdir. Rusya'nın ve Rusların geleceğinin nasıl şekillenmesi gerektiğinin tartışıldığı söz konusu dönemde, Çar I. Aleksandr ve I. Nikolay devlet yönetiminde hüküm sürer. I. Aleksandr ileriye dönük, liberal reformlarla başladığı yöneticiliğini, 1812 Vatan Savaşı (Oteçestvennaya Voyna) zaferinden sonra Batı yanlısı düşüncelerin Rusya'ya nüfuz etmesini engellemek, 1789 Fransız Devriminin yaratacağı etkiyi önlemek için muhafazakâr politikalar ve yaptırımlarla devam ettirir. Çarlığın baskısına, otoriter tavrına, yöneticilerin despotluğuna karşı dönemin Rus yazar ve aydınlarının hoşnutsuzluğu 14 Aralık 1825 tarihinde Aralıkçı İsyanının (Vosstanie dekabristov) ortaya çıkması ile sonuçlanır. Rusya ve Rus halkı için aşağılayıcı bir durum olarak gördükleri toprak köleliği sisteminin kaldırılması, toplum üzerinde yaratılan baskıcı atmosferin son bulması için bir araya gelen aydınlar ve subaylar I. Nikolay yönetiminin ilk günlerinde Çar'a karşı ayaklanırlar. Yıkıcı bir yenilgi ile biten ayaklanmanın sonuçları, dönemin Rus yazar ve aydınları üzerinde ağır bir etki bırakır. I. Nikolay kendi iktidarını ve devleti tehdit edebilecek, mevcut düzeni değiştirebilecek ilerici düşünceleri engellemek için baskıcı, despot bir anlayış benimser. I. Aleksandr döneminde muhafazakârlaşan Rusya artık edebiyat ve sanat alanında sansür uygulanan, yazarların, sanatçıların, üniversite öğrencilerin, toplumun ileri gelenlerinin kendisini baskı ve gözetim altında hissettiği bir ülke haline gelir. Söz konusu dönem baskıcı yönetime ve despot yöneticiye karşı özgürlük, isyan gibi temaların Rus edebiyatında ve sanatında işlenmesine neden olur. Dönemin yazarları halkın içerisinde bulunduğu yoksulluğu, devlet kademesindeki yolsuzlukları, toprak kölelerinin içinde bulunduğu zorlu hayat koşullarını aktarmak ve gelecek için insanlara umut vermek için tarihi konulara eğilirler. Romantizm akımının yarattığı bir etki olarak milliyetçi, vatansever duygulara, milli kimliği oluşturan unsurlara değinmek için yazarlar, Rusya tarihinde var olan gerçek olaylar üzerinde

çalışılar. Halkı baskıcı yönetim karşısında ayağa kaldırmak, geleceğe dair umut vermek için köylü isyanlarını, tarihi zaferleri eserlerine konu edinmeye başlarlar.

Dönemin önemli yazarlarından Mihail Yuryeviç Lermontov (1814-1841) politik duruşuna, yaratıcılığına hayranlık duyduğu Aleksandr Sergeyeviç Puşkin'in izinden giderek romantik eserler vererek başladığı yazarlık hayatına, gerçekçi bir yaklaşımla özgürlük, isyan, dini temaları işlediği şiir, poema ve düz yazıları ile devam eder. Puşkin'in bir düello sonucu ölmesi Lermontov'un yaratıcılığında dönüm noktası olur. Despotizmi, toplumun ilerlemesini engelleyen Rus yönetimini eleştiren, özgürlüğü, geleceğe karşı umudunu eserlerine yansıtan Puşkin'in I. Nikolay ile olan çatışması sonucu hayatının trajik bir şekilde değişmesi, Lermontov'un içinde bulunduğu mevcut düzene karşı gelmesine neden olur. Puşkin'in ölümünün ardından 1837 yılında yayınladığı "Şairin Ölümü" (Smert poeta) adlı şiir Lermontov'un mevcut yönetime olan muhalif tavrını gösteren sert bir manifesto niteliği taşır. Puşkin'in ölümünü, *"utancını değersiz tahkirlerin taşıyamazdı şairin kalbi. O başkaldırdı yargısına sosyetenin ve öldürüldü"* (Lermontov, 2023: 14) dizeleri ile betimler. Şairin ölümünün nedenini I. Nikolay'ın yarattığı politik atmosfer olarak görür: *"Özgürlük, Deha ve Şan cellatları! Tahtın yanındaki açgözlü yağın! Susturun gerçeği ve yargıyı Gizlenin örtüsü altına yasanın!"* (Lermontov, 2023: 16) dizeleri ile düzene başkaldırır, gelecekte mutlaka şairin intikamının alınacağına vurgu yapar. Şiirin yayınlanması Lermontov'un 18 Şubat 1837 yılında tutuklanmasına 25 Şubat'ta Nijni Novgorod alayı ile Kafkasya'ya sürgüne gönderilmesine neden olur (Lebedev, 2007: 373). Sürgün ile beraber Lermontov'un hayatı trajik biçimde değişir, doğu mistisizminden etkilenir, Kafkasya'da yaşayan halkların yaşamına, tarihi olaylara eserlerinde yer verir. Özgürlük, isyan temalarından kopmaz ancak bunun yanı sıra melek, şeytan imgelerini kullanır ve dini konulara eğilmeye başlar. Puşkin gibi I. Nikolay yönetimini eserlerinde eleştirmeye devam eden Lermontov, takipçisi olduğu şairden farklı bir düşünce yapısına sahiptir. Üzgün, kırgın, öfkeli olan Puşkin eleştirdiği düzenle barışmaya hazır, geleceğe karşı umut dolu bir şairdir ancak Lermontov hayal kırıklığına, umutsuzluğa, düşmanlığa o kadar alışmıştır ki çıkış yolu aramaz, ne mücadele ne uzlaşma olasılığını anlar. Aleksandr İvanoviç Herzen, Lermontov'un hiçbir zaman umut etmeyi öğrenemediğini, fedakârlıkta bulunacağı gerekli hiçbir şey olmadığı için kendisini kurban etmediğini ileri sürer (Herzen, 1851). Eleştirmen Vissarion Belinski acımasız gerçek düşüncenin şairi olarak tanımladığı Lermontov'un insanın bireysel hakları ve kaderi hakkındaki ahlaksal sorunların, şiirinin odak noktasını oluşturduğunu ileri sürer. Belinski'nin belirttiği gibi acımasız gerçekleri basit fikirler ile harmanlayan (URL-1) Lermontov yazdığı şiirler, poemalar, düz yazı eserleri ile döneminin güncel toplumsal olaylarına değinmekten, içinde yaşadığı düzeni eleştirmekten çekinmemiş, yaşadığı umutsuzluğu,

hayal kırıklıklarını, isyan, intikam gibi duygularını romantik soyut imgelerle ancak gerçekçi bir bakış açısıyla okuyucuya aktarmıştır.

Çalışmamızda görüleceği üzere 1873 yılında “Avrupa Habercisi” (Vestnik Yevropı) dergisinde yayınlanan, Lermontov’un tamamlayamadığı bir eser olan “Vadim”de, hem birey-toplum arasındaki uyumsuzluk ortaya konulur hem de eleştirmen Belinski’nin yukarıda belirttiği gibi acımasız gerçeklerin neden olduğu ahlaksal sorunlar irdelenir. Söz konusu eserde, kaderine karşı isyan etmek isteyen insanların içinde oluşan intikam duygusunun sebepleri ve sonuçları üzerinde durulur. Bu bağlamda çalışmamızda, 18. yüzyılın ikinci yarısında eserin konusunu oluşturan önemli toplumsal ve politik sonuçlar doğuran Pugaçev İsyanı, söz konusu ayaklanmaya neden olan dönemin toplumsal koşulları ele alınarak irdelenmiş, yazarın “Vadim” isimli eserinden hareketle birey ile toplumun sahip olduğu intikam duygusunun kaynağına inilerek, yazarın hangi imgeler üzerinden düşüncelerini aktardığı incelenmiştir.

Lermontov’un Bakışından İsyan ve İntikam: Vadim

19. yüzyılın ilk yarısı şairlerin, yazarların ve aydınların düşüncelerini, eserlerini etkileyen önemli toplumsal ve politik olayların yaşandığı bir dönemdir. 1812 Vatan Savaşının zaferi sonrası muhafazakârlaşan I. Aleksandr iktidarını, Aralıkçı Ayaklanmasının ardından katı ve despot uygulamaların baskın olduğu I. Nikolay yönetimi takip eder. Tahta çıktığı sırada toprak köleliğine karşı gelen, Çarlık Rusya’nın yönetim şeklini eleştiren subayların ve aydınların isyanı ile karşılaşan I. Nikolay, otoritesi ve iktidarı üzerindeki tehlikeye baskıcı, kısıtlayıcı ve despot bir tavır ile karşılık verir. I. Nikolay’ın yarattığı boğucu ve karanlık atmosfer, baskıcı, katı uygulamalar Rus yazarların ve aydınların tepki göstermesine neden olur. Dönemin aydınlarına göre Çarlık rejiminin ve yönetimin neden olduğu toplumsal sorunların başında Rus halkını aşağılayan ilkel bir sistem olarak görülen, Rusya’nın ilerlemesinde önemli bir engel oluşturduğu varsayılan toprak köleliği gelmektedir. Rusya’daki sınıflar arası çatışmanın ve köylü isyanlarının nedeni olarak görülen toprak köleliği Rus edebiyatında kaleme alınan önemli konulardan biri haline gelir. Bu bağlamda hem toplumsal isyanın temelini hem de çalışmanın konusunu oluşturan “Vadim” romanındaki intikam duygusuna neden olan unsurları anlamak için toprak köleliği sistemine ve eserin tarihi arka planı olarak seçilen Pugaçev İsyanına kısaca değinmek gerekmektedir.

Toprak köleliği, Eski Rus Devletinde ekonomik sistemin bir parçası olarak ortaya çıkar ve zamanla Rus toplumunun, siyasetinin önemli bir konusu haline gelir. Toprak sahiplerine bir parça toprak ve belirli bir miktar para karşılığı hizmet veren köylüler, zamanla edindikleri ayrıcalıklardan yoksun bırakılır ve efendilerine bağlı hale gelerek köle durumuna düşerler. Hem ekonomik düzenin bir parçası olan, hem de toplumsal bir sınıf haline gelen toprak kölelerinin yasalar düzeyinde hakları yüzyıllar içerisinde Çar ve Çariçelerin yayınladıkları kararnameler ile kısıtlanır. Bedensel cezalar,

ağır vergi yükümlülükleri, efendilerini Őikyet etme haklarının ortadan kaldırılması, toprak sahiplerinin köylülere karşı keyfi davranışları toprak köleliği sisteminin acımasız taraflarını ortaya koymaktadır. ar I. Petro'nun yayınladığı kararnameler ile efendilerine daha çok bağımlı hale gelen ve resmi olarak kle durumuna getirilen köylülerin yaŐam Őartları II. Katerina döneminde daha ağır ve zor hale gelir. Efendileri tarafından ezilen, Rus hükümdarları tarafından hakları kısıtlanan toprak kölelerinin durumu toplumsal bir soruna dönüŐmeye başlar. Söz konusu durum II. Katerina'nın soylu sınıfına verdiği ayrıcalıklar ile doruk noktasına ulaŐır. 1722 yılında I. Petro'nun emri ile yayınlanan Rtbeler Tablosu (Tabel o rangah) ile aileden gelen kalıtsal bir kavram olmaktan çıkan soyluluk unvanı devlet ve hükümdara hizmet karşılığı elde edilen bir mertebe haline gelir (Zamaleyev, 2016: 127). Soyluluk ve beraberinde gelen ayrıcalıklar, sıradan kişilerin çalıŐma ve hizmet sonucu sahip oldukları bir kazanç olarak görülürken, II. Katerina döneminde hükümdara ya da unvanlı kiŐilere dalkavukluk yaparak elde edilen bir olgu haline gelir. Çariçe halkı sınıfsal sınırlarla birbirinden ayırarak, üst tabakanın ayrıcalıklarını ve haklarını belirler. 18. yüzyılın sınıfsal yapısını sađımlaŐtırarak soyluların iktidarını köylüler karşısında sarsılmaz hale getirir (Orlov, 2011: 158). Rusya'da köylülerin köleleŐtirilmesi doğrultusunda atılımlar yapan arie 1765 yılında yayınladığı kararname ile toprak sahiplerinin iradesine bağlı olarak toprak kölelerinin kürek cezasına gönderilebileceğini ilan eder (Dolgih, 2019: 39). 22 Ağustos 1767 yılında ise köylülerin efendilerini mahkemeye ya da devlete Őikyet etme haklarını elinden alan II. Katerina, köylülerin buldukları meknı deđiŐtirmelerini de yasaklar. Köylüler ancak efendilerinden aldıkları izin belgesi ile başka bir mekna geçiŐ yapabilecektir. Bununla birlikte bu durumu keyfi bir Şekilde kullanan toprak sahipleri, kölelere söz konusu belgeyi vermemek için iŐlerini zorlaŐtırır (URL-4). Rus halkının en alt tabakasında bulun toprak köylülerinin efendilerine bağımlı hale gelerek köleleŐtirilmesi, toplumun farklı kesimlerinden özellikle aydın kiŐiler ve Rus yazarları tarafından eleŐtirilir. Çariçe'nin yayınladığı kararlar ile soylu ve sıradan halk arasındaki uçurumun giderek açılması Rusya'nın belirli bölgelerinde köylü isyanlarının baŐlamasına neden olur. Söz konusu isyanların başında ise 1773-1775 yılları arasında süre gelen "Pugaçev İsyanı" bulunmaktadır. Don bölgesinde fakir bir ailede dünyaya gelen Rusya için Prusya ve Osmanlı Devletine karşı asker olarak savaŐan Don Kazaklarından Yemelyan Pugaçev, arie II. Katerina'nın halkın üzerinde kurduğu baskıya karşı özgürlük ve adalet elde etme amacı ile köylü isyanını baŐlatır. Kendisini II. Katerina'nın ölmüŐ eşi III. Petro olduğunu iddia eden Pugaçev, ilk desteği doğduğu Kazak çevresinden alır. Yıllarca Rus ordusunda ülkenin toprak btnlğu ve inançları için savaŐan Kazakların devletten hizmet karşılığı paralarını alamamaları, ağır vergiler ödemek zorunda kalmaları özellikle Don çevresinde yaşayan, askerlik yaparak geçinen halkların II. Katerina yönetimine karşı öfke duymasına sebep olur. Nitekim isyana Kazakların yanı sıra Don bölgesinde ve çevresinde yaşayan Tatar,

Başkurt, Kalmuk, Kazan Türkleri gibi diğer halklar da katılır. Çariçe'nin kilisenin maddi kaynaklarına getirdiği sınırlamalardan yakınan ruhban sınıfı, serfler, tüccarlar, dini inanç ayırt etmeksizin Ortodokslar, Müslümanlar, Eski İnançlılar (staroobryadtsı) Pugaçev'e destek verirler. Ezilen sıradan halkın isyanı I. Petro'nun reformları ile başlayan Batılılaşma sürecinin II. Katerina yönetiminde devam etmesine karşı çıkan eski Rus geleneklerini, inançlarını savunan kişilerin Pugaçev çevresine katılımıyla giderek büyür (Acar, 2012:202-203). Pugaçev İsyanı, II. Katerina'nın zaferi ile sonuçlanır ancak söz konusu olay insanlık dışı bir durum olan toprak köleliği sisteminin acımasızlığını, monarşinin halk ve kurumlar üzerinde yarattığı ezici etkisini ön plana çıkarır. 19. yüzyılın ilk yarısında ülkenin ve milletin gelecekte nasıl şekillenmesi ve hangi yolu izlemesi gerektiği ile ilgili farklı bakış açıları ve düşünce grupları ortaya çıkar. Ancak düşünürlerin ve yazarların hemfikir olduğu nokta, Rus halkını hor gören bir sistem olarak görülen toprak köleliğinin kaldırılmasıdır. Bu bağlamda Pugaçev İsyanı hem tarihi önemi hem de toplum üzerinde monarşi sisteminin yarattığı etkiyi gösterme amacıyla ele alınan bir konu haline gelir.

“Vadim”in yazım tarihi ile ilgili kesin bir bilgi olmamasına rağmen yazarın arkadaşları ile olan yazışmalarından eseri 1832 yılında kaleme almaya başladığını görmekteyiz. Lermontov'un Ağustos 1832 yılında Mariya Lopuhina'ya yazdığı mektubunda yazmaya başladığı “Vadim” hakkında şunları söyler: “*Roman tamamen hayal kırıklığı ile dolu, tüm ruhumu alt üst ettim ve hepsini kâğıda düzensiz bir şekilde döktüm*” (Andronikov, 1948: 289). 1833 yılında Askeri okulda Lermontov ile birlikte okuyan Aleksandr Merinski kendi anılarında “Vadim” romanından şu şekilde bahseder: “*Bir keresinde benimle yaptığı samimi bir konuşmada o zamana kadar üç bölümünü yazdığı bir düz yazı eseri kaleme alma planını anlattı. Bu roman büyükannesinden dinlediği hikâyelere göre II. Katerina zamanında meydana gelen gerçek bir olaya dayanıyordu*” (URL-5). Somut veriler ışığında Boris Eyhembbaum, gerçek kişi ve tarihi olaylardan yoksun olduğu gerekçesi ile tarihi bir roman olmadığını belirttiği “Vadim” eserinin 1832-1834 yıllarında arasında yazıldığını ileri sürer. (Eyhembbaum, 1924:128). Askeri okulda tarihi konulara yönelen Lermontov, hayranı olduğu, izinden gittiği 19. yüzyılın önemli yazarlarından Aleksandr Puşkin'in Pugaçev İsyanını konu edindiği “Pugaçev Tarihi” (İstoriya Pugaçeva-1834) ve “Yüzbaşının Kızı” (Kapitanskaya doçka-1836) eserini kaleme aldığı sıralarda “Vadim” romanını yazmaktadır. Söz konusu dönemde tarihi olayların Rus edebiyatında popüler olması bağlamında Pugaçev İsyanı, Puşkin'in yöneldiği, üzerinde çalıştığı bir konudur. I. Nikolay'ın baskıcı yönetiminin bir sonucu olarak edebiyat yazarları üzerinde uygulanan katı sansür kurallarından sıyrılmak, otoriter rejimi, iktidarı, toplumsal sorunları eleştirmek, düşüncelerini okuyucuya aktarmak için Puşkin “Yüzbaşının Kızı” eserini tarihi bir konu çerçevesinde şekillendirir. Yazar, eserde Pugaçev İsyanının sebeplerini, halkın isyancılara olan desteğini ve yönetimin toprak kölelerine, köylülere olan sert tavrını betimleyerek döneminin mevcut

düzenini eleştirir. Lermontov, Puşkin ile aynı dönemde Pugaçev İsyanı ile ilgilenmeye başlar. Yazar, yakın akrabası olan Afanasi Alekseyeviç Stolpin'den duyduğu Pugaçev İsyanı ile ilgili hikâyeleri "Vadim" eserinde kullanır. Özellikle Afanasi Stolpin'in akrabası soylu toprak sahibi Daniil Stolpin'in Krasnoslobodsk'ta Pugaçev taraftarları tarafından öldürüldüğüne dair hikâye yazarı etkileyen unsurlardan biri olur ve duyduğu gerçek olayları "Vadim" in çatışma noktalarında betimler (Andronikov, 1948: 296). Birey-toplumun ahlaki sorunlarının, sınıf çatışmalarının sebebini iktidardaki yöneticilerin despot yönetiminde, yüzyıllardır süre gelen toprak köleliği sisteminde gören Lermontov, "Vadim" adlı eserinde tarihsel bir olay olan Pugaçev İsyanını baz alarak döneminin baskıcı ve karanlık atmosferini geçmişe referans yaparak eleştirir. Lermontov "Vadim" de Rus köylüsünün, toprak kölelerinin kendilerine zulüm eden toprak ağalarına ve Rus soylularına başkaldırı niteliği taşıyan Pugaçev İsyanının nedenini oluşturan unsurları toplumsal intikam duygusu ile birleştirir. Bireyin yıkımını toplumsal ve tarihsel bir olay bağlamında ele alan Lermontov, romantizmin etkisi ile "Vadim" i biçimlendirir. Yazar tarihsel bir arka fon olarak kullandığı Pugaçev İsyanına neden olan halkın öfkesini, Vadim'in bireysel öfkesi ile birleştirir.

"Vadim", Pugaçev İsyanı sırasında Vadim adlı bir dilencinin kendisinin ve ailesinin hayatını yıkıma uğratan toprak sahibi Boris Petroviç Palitsın ve ailesinden intikam alma planları üzerine kuruludur. Bir grup dilenci ile manastır kapısında bekleyen Vadim, Rus soylusu Palitsın'ı görür görmez kendisini fark etmesi için çabalar. Kambur ve topal olmasına rağmen Vadim'in yerdeki kocaman bir taşı rahatça kaldırdığını gören Palitsın dilenciye uşağı olarak işe alır. Palitsın'ın evinde uşak olarak işe başlayan Vadim, kız kardeşi Olga ile karşılaşır. Olga, Palitsın ve eşi Nastasya Sergejevna'nın evlatlığı olarak çiftlikte yaşamakta ve yaşlı Palitsın tarafından küçük düşürücü davranışlara maruz kalmaktadır. Küçük bir çocukken evlatlık edinildiği için gerçek anne ve babasının kim olduğunu bilmeyen Olga, ağabeyi Vadim ile tanışır. Ailesinin ve geçmişinin intikamı almak için Olga'ya yakınlaşan Vadim, kız kardeşine Palitsın hakkında tüm gerçekleri aktarır. Vadim, Olga'ya babasının soylu ve zengin bir adam olduğunu, yakın arkadaşlarından olan komşusu Palitsın ile bir gün avlanırken ikisinin köpeğinin yarışması sonucu babasının köpeğinin kazandığını, zafer sonrası Palitsın'a bakarak güldüğünü, o an itibari ile amansız bir düşmanlığın başladığını anlatır. Kendisine güldüğü için aşağılandığını düşünen Palitsın, Vadim ve Olga'nın babasına eski bir toprak davası ile ilgili mahkeme açar ve kazanır, sonucunda babaları tüm mal varlığını kaybeder ve acıyla geçen birkaç sene sonunda yaşamını yitirir. Vadim yoksul bir çocuk olarak büyürken, bebek olan Olga Palitsınlar tarafından evlat edinilir. Vadim ailesinin ve kendisinin yaşadığı yıkımın intikamı için Palitsın ailesine yanaşır ve Olga'nın kendisine bu konuda yardım etmesini ister. İntikam almak için kardeşine söz veren Olga, Palitsın'ın oğlu Yuri ile birbirlerine âşık olunca kötü düşüncelerinden

vazgeçer, Vadim'e yardımcı olmamaya karar verir. Olga'nın sevgisini yitiren ve acı çeken Vadim, toprak sahiplerine isyan eden, zengin ve soylu Ruslardan intikam almak isteyen, eylemleri toplumsal bir isyana dönüşen Pugaçev'in adamlarından biridir ve toplumun öfkesini kendi kişisel intikamı bağlamında kullanır. Toprak sahiplerinin evini, çiftliğini basan, öldüren isyancıları Palitsın'ın evine yönlendirir. Yuri ve Olga isyancılardan kaçmayı başarırken, anne Nastasya Sergeyevna çatışmanın çıktığı, olayların tırmandığı köy meydanında öldürülür. Yaşlı ve acımasız toprak sahibi Palitsın ise ormanın derinliklerinde bulunan bir mağarada saklanarak isyancılardan kaçmaya çalışır. Vadim isyancılarla birlikte Palitsın'ın kaçmasına yardım eden köylü kadının evine baskın yapar. Palitsın'ın nerede olduğunu öğrenmeye çalışan isyancılar, köylü kadının oğlu Petruha'ya işkence ederler ve eser konu itibari ile tamamlanmadan bu noktada sona erer.

Yazar, "Vadim"i kaleme almadan önce 1831 yılına doğru yaratıcılığında tarihi konuların yanı sıra dini temaları, şeytan, melek imgesini ve Tanrı kavramını eserlerinde işlemeye başlar. Söz konusu dönemde "İblis" (Demon) poeması üzerine çalışır, "İblisim" (Moy demon-1829) şiirini, "Ölüm Meleği" (Angel smerti-1831) ve "Azrail" (1831) poemalarını tamamlar. Yazar, ilgi duyduğu ve eserlerine işlediği, melek-şeytan imgesini ve Tanrı kavramını "Vadim" adlı eserinde kahramanların intikam ve isyan duygularını betimlemek için araç olarak kullanır. Eserin başkahramanı olan Vadim, romanın ilk sayfalarında manastır kapısında bekleyen dilencilerden biri olarak okuyucuya gösterilir. Kambur, bacakları eğri, yüzü uzun, çekik burunlu, kıvrıkcık saçlı, geniş alınlı, ince solgun dudaklı biri olarak betimlenen Vadim'in dış görünüşü sahip olduğu olumsuz özelliklerin, kötü düşüncelerinin bir yansıması olarak gösterilir. Vadim geçmişin yıkıntıları arasında etrafına karşı duyarsızlaşır, insanlığa olan inancını ve sevgisini yitirir. Bu bağlamda Vadim kendisini şeytan ile özdeşleştirir ve etrafındaki insanlardan iğrenir, topluma karşı yabancılaşır. Manastır kapısında dua etmeye gelenleri gözlemler, soluk bir şekilde kapıda tasvir edilen şeytan ile kendisi arasında özdeşlik kurmanın ötesinde, iblisi eksik bulur ve ona acır: "*Eğer ben şeytan olsaydım, insanlara eziyet etmezdim, onları küçümserdim; onlar cennet sürgünü, Tanrının rakibi tarafından baştan çıkarılmaya layıklar mı!...*" (Lermontov, 2014: 8). Yazar zıtlık ilkesi doğrultusunda şeytan olarak tanımladığı Vadim'in karşısına iyiliğin, saflığın timsali olarak betimlediği Olga'yı çıkarır. Olga, Lermontov'un yaratıcılığında yer alan yeryüzü meleklerinden biridir (Vyaçeslavovna, 2020: 3). Yazar Olga'yı şu satırlarda görüleceği üzere melek olarak konumlandırır: "*insanlara fazla acıdığı için cennetten kovulan bir melek. Masanın üzerinde duran yağmumu onun masum açık alnını ve bir yanağını aydınlatıyordu, bu yanağa dikkatlice bakıldığında küçük altın sarısı tüyler fark ediliyordu; yüzünün geri kalanı koyu bir gölge ile kaplıydı, sadece iri gözlerini yerden kaldırdığı zaman karanlıkta iki ışık kıvılcımı ayırt ediliyordu; rüyada nadirden gördüğümüz ama gerçekte neredeyse hiç görmediğimiz bir yüzdü*".

(Lermontov, 2014: 10) Vadim'im biçimsiz dış görünüşünün aksine Olga güzel bir kızdır ve yaşadığı tüm olumsuzluklara rağmen etrafını büyüleyen bir ışık saçmaktadır. Araştırmacı Oksana Saharova, Lermontov'un yaratıcılığında kullandığı "melek" imgesinin karşılığının ideal güzelliği olan kadın ile özdeşleştiğini ileri sürer. Meleğe benzetilen kadın imgesini romantik ideal görünümüyle yeryüzünde bulunan ancak Tanrısal, kutsal özelliklere sahip bir canlı olarak tasvir edilir (Vyaçeslavovna, 2020: 4). Lermontov'un dünya görüşünde iyilik-kötülük, melek-şeytan aynı kökten doğmaktadır. Tüm zıtlıkları besleyen bu kaynak Tanrı'dır. Tüm dünya Tanrı'nın kanunlarına göre var olur ve onun iradesine itaat eder. Şeytan ve melek aynı kök ve geçmişe dayalıdır ancak seçtikleri yol farklıdır (Vyaçeslavovna, 2020: 5). Lermontov, Vadim'in Olga'ya aile sırrını açıklamasının ardından iki kardeş arasındaki zıtlığı sorgular. Kız kardeş ve erkek kardeş arasındaki uzaklığın, korkunç bir aykırılık olduğunu vurgular, Olga'nın melek yüzüne karşılık Vadim'in şeytana benzeyen hali yazara göre tabiatın muhteşemliğinden kaynaklanmaktadır. Aynı ailede dünyaya gelen iki insan arasındaki aykırılığı melek-şeytan zıtlığı ile özdeşleştirir ve şöyle der: "*Hâlbuki melek ve şeytan aynı kökten gelmemiş miydi?*" (Lermontov, 2014: 18) Yazar, Olga ve Vadim'i yeryüzündeki gerçek insanlardan ayrı, şeytan ve melek imgeleri çerçevesinde konumlandırır, onların soy isimleri yoktur sadece isimleri ile eserde var olurlar. Soyut romantik imgeler olan Vadim ve Olga'nın çevresinde yer alan gerçek insanlar dünyası Palitsın ve ailesi, köylüler, Kazaklar, uşak Fedosey ve Orlenko gibi isimler üzerinden betimlenir (Andronikov, 1948: 299). Vadim, Olga ve diğerlerinin romantik bireyler olarak tasvir edilmeleri ve soy isimlerinin belirtilmemesi, söz konusu kişilerin toplumun alt tabakasından geldiğinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Lermontov, Vadim ve Olga üzerinden betimlediği melek ve şeytan özelliklerini dış görüntülerinin yanı sıra karşılaştıkları olaylara karşı verdikleri tepkiler çerçevesinde okuyucuya aktarır. Olga, kendisini aşağılayan, köle olarak davranan Palitsın ve ailesinin karşısında insanlık onurunu korumak için elinden geleni yapar. Vadim'in intikam duygusunu sahiplenir, ona sevgi gösterir. Ancak Olga, Yuri'ye âşık olduğunda kötü düşüncelerinden vazgeçer, Vadim kendisine halk isyanının yaklaşmakta olduğunu, intikamının alınacağını hırsıyla anlatırken ağabeyine vermiş olduğu sözün dehşetinin farkına varır, artık kalbinde oç alma duygusu yoktur (Lermontov, 1945: 58). Olga iyiliği tercih eder, ancak buna rağmen Vadim'e sırt çevirmez, kardeşini intikam almaması için ikna etmeye çalışır. Vadim'in ise şeytani özellikleri vahşiliği, acımasızlığı Yuri ile olan ilk karşılaşmasında kendisini gösterir. Yuri'nin babası Boris Palitsın'ın aksine kendisine iyi davrandığını gören Vadim öfke ile ormana doğru gider, büyük bir kurdu av bıçağı ile öldürür ve avını herkesin görebileceği evin avlusuna getirerek sahip olduğu gücü Yuri'ye göstermek ister (Lermontov, 1945: 59). Bir canlıyı katlederek karşısındakine meydan okuyan, insanların korkuttuğunu düşünen Vadim aynı davranışı Olga ile karşılaşmasında Yuri sandığı uşak

Fedosey'in başını balta ile kestiğinde gösterir: *"Olga'ya bakarak parmağıyla kanlı toprağı gösteriyordu, ejderi yere seren Herakles gibi zaferini kutluyordu: kırmızı dudaklarında zehirli, tatlı bir gülümseme dolaşıyordu: bu gülümsemede kâh gurur, kâh iğrenme, kâh üzüntü belirliyordu..."* (Lermontov, 1945: 148). Vadim kanlar içindeki cesedi ayağıyla dürter ve kendisine korku dolu gözlerle bakan Olga'ya bakarak: *"Tanrının güzel bir yaratığını bir yığın çamur haline kim soktu?... Ben, ben!.. İğrenç dilenci, zayıf köle, çirkin kambur!"* (Lermontov, 1945: 149) diyerek yarattığı vahşet karşısında gururlanır. Vadim, Olga'nın kendisini sevmesini, intikam planında destek olmasını ister, geçmişinde sahip olmadığı sevgiyi, huzuru kardeşinin varlığında bulur. Ancak Olga'nın kendisine sırt çevirmesi ile Vadim hayal kırıklığına uğrar ve intikamını almak, kardeşine kızgınlığını göstermek için vahşi birine dönüşür. Umutsuzluğunun, üzüntüsünün, yaptığı kötü eylemlerin suçlusu olarak Olga'yı gösterir, sıradan bir kadın gibi altına, güzelliğe ve parlak vaatlere kandığını ileri sürer (Lermontov, 1945: 149). Aynı kökten, geçmişten geldiği kardeşine, ailesinin intikamını reddederek kadere karşı geldiğini belirtir ve artık aralarındaki hesabın kapandığını söyleyerek Olga'yı serbest bırakır. Hem Tanrı'ya hem şeytana inanan Vadim için kadere karşı gelmek kabul edilemez bir olgudur. Nitekim ceset ile baş başa kaldığında intikamını alma yolunda zafer kazanmanın kendine birçok şeye mal olacağını idrak eder ve ağlamaya başlar. İnsanlarla değil kaderle mücadele ettiğini anlayan Vadim, her şeye rağmen sarsılmaz iradesi ile intikamından vazgeçmez (Lermontov, 1945: 151).

Vadim kötü yaşantısının ve sevgisiz büyümesinin sorumluluğunu etrafındaki insanlara ve kaderine yükler, Tanrı'ya öfke duyar, kutsal olana meydana okuması bu doğrultuda kaçınılmazdır. Üç yıldır görmedikleri oğulları Yuri ile kavuşan Palitsın ailesinin mutluluğu karşısında Vadim, kendi mutsuzluğunun nedenini sorgular ve Tanrı ile hesaplaşmak ister: *"Neden onlar Tanrının sevgili kulları oluyorlar da ben olmuyorum! Ey Yarasan, eğer sen beni bir evlat, hayır, bir evlatlık gibi sevseydin... Benim şükranımın yarısı onların dualarından daha ağır basardı... ama sen beni doğum saatimde lanetlemişsin... Ben de ölüm saatinde senin kudretine lanet okuyacağım"* (Lermontov, 1945: 52-53). Yaklaşmakta olan ve sonucunun felaket olacağını bildiği köylü ayaklanmasını kendi bireysel intikamı için kullanabileceğini fark eden Vadim, zengin, soylu Palitsın ailesinin yıkıma uğrayacağı günü sabırsızlıkla beklemektedir. Ailenin oğulları Yuri ile kavuşmasını izleyen Vadim sayısız ıstıraplara rağmen bir dakika bile hayatlarında mutlu olamayan insanların karşısında yıllarca huzurlu ve iyi yaşayan Palitsın gibi soyluların bir dakikalık cefa ile sınanmalarının adil olduğunu düşünür. Vadim, Yuri hakkında söylediği şu sözlerle *"bu güzel baş, bir gün idam baltasının altından fırlayarak yere yuvarlanacak"* (Lermontov, 1945: 56) gelecek kanlı günlerin haberini verir. Vadim toprak kölelerinin, sıradan insanların öfke ile meydanlara inmesini, isyan etmesini *"Tanrı, bizim intikamımızı almak için bütün milleti ayaklandırıyor"* (Lermontov, 1945: 57) şeklinde yorumlar, kendi intikamını halkın intikam duygusu ile özdeş tutar.

Vadim'in intikam hırsının giderek artmasının, vahşi bir insana dönüşmesinin, kardeşine öfkelenmesinin temel nedeni Olga tarafından yalnız bırakılmasıdır. Vadim ilk karşılaşmalarında Olga'nın güzelliği ve iyiliğinden derinden etkilenir, "sevgi" timsali artık onun için kız kardeşidir. İntikam planına Olga'yı dahil ederek, kardeşinin sevgisinden güç alarak Tanrı'ya ve dünyaya meydana okumak ister. Olga'nın varlığı Vadim'e cennetten sürgün edilmiş, mahvolmuş ruhların iyileşmesi ve kurtulması için umut verir. Bu bağlamda Olga'nın sevgisiz büyümüş, yıllarca saygısızlığa maruz kalmış, kambur, topal ve çirkin olan erkek kardeşi yerine mutlu bir hayata sahip yakışıklı Yuri'yi seçmesi, kendisine ve yemin ettikleri intikamına yüz çevirmesi Vadim için büyük bir yıkım olur. Vadim, kendi kanından, soyundan olan kardeşinin sevgisine sahip olamamanın acısını yaşar, olumsuz düşüncelere ve karanlığa gömülür. Vadim, Olga'nın sevgisini yitirdiğine emindir, artık kız kardeşi hayatında olmayacaktır, ancak çektiği acı çoğaldıkça sevgisinden vazgeçmesi daha zor hale gelir. Çünkü kardeşine duyduğu sevgi ruhunun son ilahi parçasıdır, onu yitirdiğinde insanlığını kaybedeceğini düşünür (Lermontov, 1945: 89).

Yazar, eserde isyan etmeyi ve intikam almayı bireylerin tercihlerine bırakır. Birey ve toplumun kaderine boyun eğmesi ya da karşı gelmesi geleceğini şekillendirme adına seçilen bir yoldur. Nitekim iki kardeşin birbirine zıt bir şekilde yaptığı seçimler manastırda Mesih'in tasviri önünde gerçekleşir ve bu an eserin doruk noktasıdır. Manastırda Vadim'i fark etmeyen Olga solgun ve güzel yüzüyle tasvirin önünde diz çöker, dua eder, ruhunu iyiliğe ve affetmeye açar, nefreti, intikamı terk eder (Lermontov, 1945: 89-90). Tanrı Olga'ya umut verirken, tasvirin bir adım gerisinde duran Vadim günah yolunda Tanrı'dan ayrılır, nefreti ve intikamı seçer. Mesih'in tasvirinin altında yazan Matta İncili 11: 28'de geçen "*Ey bütün yorgunlar ve yükü ağır olanlar! Bana gelin, ben size rahat veririm*" (Kutsal Kitap, 2018: 24) cümle yazar tarafından eserde "*bütün zavallılar, bana geliniz, ben sizi teselli ederim!*" (Lermontov, 1945: 91) şeklinde aktarılır. Tanrı'nın kaynağından gelen, aynı köke sahip melek ve şeytan imgeleri çerçevesinde betimlenen Olga ve Vadim'in birbirinden tamamen ayrılmaları, yukarıda bahsedilen cümlelerin önünde, Mesih tasvirinin şahitliğinde gerçekleşir. Eserde seçilen bir yol olarak gösterilen intikam, Vadim ve Olga'nın dışında yaşadığı olaylar karşısında Yuri'nin de tercih ettiği bir eylem olarak karşımıza çıkar. Yuri, babası olan acımasız toprak sahibi Boris Palitsın gibi avlanmayı sevmez ve kendisinden alt kademede bulunan insanları aşağılamaz. Vadim'in kamburu ile alay eden babasının aksine sakatlığın aşağılanacak bir durum olmadığını ileri sürer, ancak yaşadığı aşk acıları, hayal kırıklıkları genç adamın hayatında bir süre farklı bir tutuma sahip olmasına neden olur. Başarılı bir asker olan Yuri, Türk köyleri ile savaştığı sırada yanan bir evin yakınlarında yerde yatan Zara adında genç bir kız görür, acıma duygusu ile çadırına götürüp, ilgilenmeye başlar, bir süre sonra ise âşık olur. Ancak uyku sırasında, genç kızın öldürmek için kendisine hançer ile saldırması Yuri'yi hayal kırıklığına uğratar. Özgür olmak istediğini söyleyen genç kıza serbest

bırakan Yuri, birkaç gün sonra Zara'yı başka bir Rus askeri ile birlikte görünce yıkıma uğrar. Yaratılışında intikam duygusu barındırmayan Yuri acı çeker, ağlar ancak yaşadığı aşk acısını unuttur. Rus sancaklarının Türk köylerinden geri çekilmesinden sonra vatanına dönen Yuri, bütün kadınlardan intikam almaya karar verir. Sosyete eğlencelerinde kadınlarla eğlenerek, onları küçümseyerek geçirdiği sürenin sonunda baba evinde Olga'ya âşık olur. Olga'nın saflığı ve sevgisi karşısında geçmişte sahip olduğu intikam duygusunu bırakarak iyilikten yana seçimini yapar.

İntikam duygusu bireysel olarak eserin kahramanlarının hayat hikâyeleri üzerinden kurgulanmıştır. Özellikle insanlık gururunun incinmesi, onurunun zedelenmesi bireyin ve toplumun genelinde olumsuz düşüncelerin kaynağı olan intikam duygusunun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda Vadim, bireysel olarak duyduğu intikamı Pugaçev İsyanı çerçevesinde toprak köylülerinin soylu efendilerine karşı duyduğu öfke ile birleştirir, isyanın önderlerinden biri olur. Bireyin kişiliğinin ayaklar altına alınması sonucunda bir hak arayışı ihtiyacı olarak ortaya çıkan intikam, köylüler arasında ortak hissedilen bir duygudur ve isyanın temel nedenlerinden biri olarak karşımıza çıkar (Mihaylova, 1957: 98). Lermontov, Vadim ve diğer toprak kölelerinin sahip olduğu intikam duygusunun doğmasına sebep olarak, Boris Palitsın'ın davranışlarını ve çalışanlarına karşı acımasız tavrını gösterir. Palitsın'ın yakın arkadaşına hakaret etmesi, Vadim'in babasının mülküne el koyması, toplum içerisindeki konumu, insanların çirkinliği ile alay etmesi, ceza olarak köylülerini kırbaçlatması, Olga'ya karşı olan aşağılayıcı davranışları intikam duygusunu doğuran sebepler olarak ileri sürülür. Lermontov, Palitsın üzerinden II. Katerina döneminin soylu, zengin, acımasız toprak sahiplerinin genel tasvirini yapar. Ellili yaşlarında, ak saçlı, sönük bakışlı olarak tasvir edilen Palitsın'ın evini Lermontov şu şekilde anlatır: *"Palitsın içeri girdi; salon karanlıktı; rüzgârdan hızla yağın yağmurdan panjurlar titriyordu; misafir odasında mum yanyordu; bu oda 18. asrın zevkine göre döşenmişti; türlü renkte duvar kâğıtları, üç tane yuvarlak masa; her birinin önünde küçük birer kanep; üstlerinde çirkin büstler duran iki çini soba vardı, bu sobaların arasındaki duvar baştan başa nakşedilmişti; burada soluk renkli boyalarla Deli Petro'nun Poltova savaşından sonra tantana ile Moskova'ya girişi resmedilmişti..."* (Lermontov, 1945: 9) Palitsın görüntüsü, evi ve etrafındaki insanlara karşı davranışları ile Rus geleneklerine bağlı, Çarıçeye sadık, dönemin ayrıcalıklı soylu sınıfının temsilcisidir. Palitsın, köylülerin en ufak hatası karşısında onları kırbaçlatır, bedensel işkence ile cezalandırır, buna karşılık köylüler kendisine itaat eder, ses çıkarmaz. Köylülerin, efendileri karşısında sessiz kalmasını yazar, kendisinden üst sınıfta bulunan herkese karşı itaat eden Rus insanının tipik davranışı olarak eserde vurgular (Lermontov: 1945: 76). Ancak köylü isyanlarının başladığına dair söylentiler Palitsın'ın bulunduğu köye kadar ulaştığında efendi-serf arasındaki ilişki değişir. Yeni dalgalanmaya başlayan isyan bayrakları, ıstırap içinde bulunan köylülerin içerisinde intikam duygusunu ateşler. Efendisine itaat eden acı

dolu insanlar, sırtındaki yükü attıktan sonra kaplana dönerek, zulüm edenin yerini almaya başlarlar. Efendisine itaat eden köylünün zulüm görenden zulüm edene olan dönüşümünü ve Pugaçev İsyanının gizli nedenini şu şekilde açıklar:

“Rus milleti, bu yüz kollu dev, kendi efendisinin zayıf olmasındansa, acımasızlığına ve kibrine katlanır; adaletli olmak şartıyla cezalandırılmaya razıdır, hizmet etmeye hazırdır, ancak köleliği ile gurur duymak ister, efendisine bakmak için başını yerden kaldırmak ister, efendisinin fazla olan kusurlarını bağışlar ancak yeterli derecede erdemli olmayışını bağışlamaz! 18. yüzyılda eski sınırsız gücünü kaybeden ve bu gücü nasıl muhafaza edeceğini bilemeyen soylular, davranışlarını değiştiremediler: işte Pugaçev yılını doğuran gizli sebeplerden biri budur” (Lermontov, 2014: 13).

Lermontov, yukarıda bulunan alıntıda bahsettiği nedenleri “Vadim” eserinde köylülerin efendileri ile olan ilişkileri üzerinden örneklendirerek gösterir. Manastırda kucağında bebeği ile dua eden köylü kadının soylu bir kadın tarafından ittirilmesi Vadim’in intikam duygusunu körükler: *“Yarın bu zengin bayan idam sehpasında geberirken, fakir kadının ellerini çırparak onu, çocuklarına göstermesine şaşmamalı”* (Lermontov, 1945: 89) diye düşünür. Söz konusu duruma bir başka örnek ise Boris Palitsın’ın ava çıktığı sırasında yaşananlar gösterilir. Zalim toprak sahibi can sıkıntısından iki avcuyu döver, etrafına hakaretler yağdırır, yarım şişe votka içip bir köşede sızar. Köylüler sessizce kendi aralarında düzmece Çar’dan, isyanlardan ve soyluların öldürülmesinden mutlulukla bahseder (Lermontov: 1945: 76).

İsyanın yaklaştığını gören köylüler, soyluların mahzeninde bulunan şarapların, tuzun ve ekmeğin köylülere bedava dağıtılacağı hakkında söylentiler çıkarırlar. Kendisini III. Petro olarak tanıtan Pugaçev’in köylüler gibi giyinmesi, konuşması, yıllarca soylular tarafından ezilen, hor görülen sıradan halkın hayranlık duymasına, isyana katılmasına neden olur. Lermontov söz konusu isyanı halkın öfkesini, dizginsiz, zalim taşkınlıkların tasvir edildiği köy meydanında yaşanan kitlesel çatışmanın ışığında anlatır. İntikamın taşıyıcıları özgür Kazaklar ve ezilen köylülerdir (Mihaylova, 1957: 93). Köy meydanında bulunan manastır kapılarında Kazaklar toplanmaya başlar, ateşler yakılır, mızraklar, tüfekler ortaya çıkar, halkı isyana çağıran sözler söylenir, kalabalık giderek artar. Manastırda okunan duanın ardından kitleler halinde çatışma çıkar, alevler etrafı sarar, kaos giderek etrafta bulunan köylere sıçrar. Lermontov’un romanda betimlediği olaylarda yazarın ailesinden, yakın arkadaşlarından duyduğu gerçek hikâyelerin önemli etkisi olduğundan çalışmanın başında bahsedilmiştir. Nitekim eserde köy meydanındaki isyan sırasından yaşananlar, 1774 yılının yaz aylarında patlak veren Penza İsyanı sırasında ortaya çıkan olaylarla örtüşmektedir. Aleksandr Puşkin, “Pugaçev Tarihi”nde Simbirsk, Penza, Tambov, Nijni Nnovgorod, Krasnoslobodsk, Nijni Lomov, Kerensk gibi illere yayılan isyanı

şu şekilde anlatır: “öfke bir köyden diğer köye atlayıp, bir vilayetten diğer vilayete taşınyordu. Tüm bölgeyi isyana sürüklemek için iki ya da üç cani yeterliydi. Her birinin bir çetesi vardı ve her birinin kendi Pugaçev’i bulunuyordu” (Puşkin, 2013: 460). 1774 Ağustos ayında Penza’yı işgal eden Pugaçev’in yarattığı karmaşa sonucu toprak sahipleri evlerinden kaçır, ormandaki mağaralara saklanırlar. Krasnoslobodsk’ta bulunan Büyük Mokşan Ormanı göçebe toprak sahiplerinin kamp yerine dönüşür. Birkaç sadık uşığıyla söz konusu kamplarda yaşayan efendiler, at arabaları üzerinde birkaç eşyası ve ailesi ile isyancılardan saklanmaya çalışır (Andronikov, 1948: 295). Romanın 18. bölümünün başında Lermontov, Nijegorod, Simbirsk, Penza ve Saratov’da bir zamanlar aylardan, kurtlardan, en amansız avcılardan başka hiç kimsenin giremediği sık ormanlarda yer alan mağaralardan ve yer altı geçitlerinden bahseder. Eşi Nastasya Sergejevna’nın acımasızca öldürüldüğünü, Pugaçev’in adamlarının soyluları katlettiğini duyan Boris Palitsın da Lermontov’un bahsettiği kimsenin girmeye cesaret edemediği mağaralardan birine saklanır. Palitsın’a kendisinin kaçmasına yardım eden dul köylü kadın ve oğlu Petruha göz kulak olmaktadır. Bu bağlamda zulüm ettiği köylüler tarafından acımasızca öldürülmekten korkan, saklanan Palitsın’ın düştüğü durum isyan sırasında toprak sahiplerinin yaşadıklarının gerçekçi bir yansımasıdır. Yazarın babaannesinin yakın akrabası olan Daniil Stolipin’in Krasnoslobodsk’ta isyancılar tarafından öldürülmesine dair duyduğu hikâyeyi ise Lermontov, Krasni köyünden yaşlı toprak sahibinin Orlenko’nun adamları tarafından idam edildiği sahne ile tasvir eder (Andronikov, 1848: 296). Vadim, Orlenko ve diğer Kazaklar, Palitsın’ın köyüne baskın yapmadan önce bir dere kenarında dinlenmek için dururlar, bu sırada içtikleri içkinin etkisi ile eğlencenin dozu artar, kavga etmeye başlarlar. Kazaklar rehin olarak at arabasında tuttıkları yaşlı toprak sahibi ve ailesini eğlence amacıyla aşağılayamaya ve işkence etmeye başlar. Ancak Kazakların eğlencesi yaşlı adam ve ailesinin zalimce öldürülmesiyle son bulur (Lermontov, 1945: 180-185).

Feodal sistemin koşullarının yarattığı efendi-serf arasındaki ilişkinin çatışmasından ve adaletsizliğinden yola çıkan Lermontov, eserde kahramanlar aracılığıyla II. Katerina döneminin çalkantılı, karmaşık köylü isyanlarını kendi döneminin toplum ve birey arasındaki uzlaşmazlığı çerçevesinde irdelemiştir. Bu bağlamda eserin çekirdeğini oluşturan temel unsur, intikam duygusu ile bireyin ve toplumun kaderine, mevcut düzene isyan etmesi olarak belirlenir. Nitekim yazar isyan etmeyi ve intikam almayı bireylerin tercihine bırakır, kaderine boyun eğen ya da karşı gelen kişinin iç dünyasını Olga ve Vadim üzerinden okuyucuya gösterir. “Vadim” aracılığı ile dönemin toplumsal ve politik olayları karşısındaki düşüncelerini aktaran, bireyin kendi kaderine başkaldırmasını Rus devlet yönetiminin baskıcı ve otoriter despot rejiminin bir sonucu olarak algılayan Lermontov, eserinde isyan etmenin nedeni olarak belirttiği intikam duygusunu birey ve toplumun mevcut sistemle olan çatışması bağlamında okuyucuya aktarır.

Sonuç

Rus yazını ve düşüncesini derinden etkileyen 19. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkan sosyo-toplumsal ve politik olayların başında, milli bilincin yükselmesini sağlayan 1812 Vatan Savaşı ve otoriter devlet yönetimine başkaldırı niteliğinde ortaya çıkan 14 Aralık 1825 Aralıkçı Ayaklanması gelmektedir. 1812 Vatan Savaşı, Rus vatanseverliğini ve milliyetçilik duygularını ateşleyerek yazarların ülke tarihine eğilmesine neden olurken, Aralıkçı Ayaklanması baskı karşısında ses çıkartmak isteyen, toprak köleliğini, despot yönetimi eleştiren şairlerin eserlerinde köylü isyanlarına eğilmesini sağlar. Dönemin önemli yazarlarından Mihail Lermontov şair Aleksandr Puşkin gibi katı sansür uygulamalarından kaçınmak için baskıcı I. Nikolay yönetimini ve mevcut düzeni Rus tarihinde yaşanan önemli olayları konu edinerek eleştirir. Mevcut iktidara karşı tavrını geçmişin ışığında eserlerine yansıtan Lermontov, soyut romantik imgeler aracılığıyla birey ve toplumun yaşamına gerçekçi bir akış açısı ile yaklaşır.

Lermontov, 1832 yılında kaleme aldığı tamamlanmamış bir eser olan "Vadim" adlı romanında Çariçe II Katerina döneminin yarattığı karmaşanın ve baskının bireyin-toplumun üzerindeki etkisini, melek ve şeytan imgeleri çerçevesinde betimlediği Olga ve Vadim'in eylemleri, düşünceleri, kaderlerine olan yaklaşımları aracılığıyla okuyucuya aktarır. Yazar, II. Katerina döneminde çıkartılan kararnamelerle efendilerine daha bağlı hale gelen, köleleştirilen toprak köylülerinin yaşamının olumsuz yanlarına dikkat çeker, bu bağlamda onuru çiğnenen, aşağılanan, kaderine boyun eğen bireylerin içinde oluşan intikam duygusunun neden olduğu durumları irdeler. Eserde, Çariçe II. Katerina iktidarında efendileri tarafından ezilen, baskı altında tutulan birey-toplumun intikam duygusu ve isyan etme arzusu Pugaçev İsyanı çerçevesinde betimlenir. Eserin başkahramanı, yaşadığı sevgisizliğin, yoksulluğun, ezilmenin nedeni olarak gördüğü soylu, zengin toprak sahibi Boris Palitsın'dan intikam almak isterken, efendileri tarafından aşağılanan, insani haklarından yoksun bırakılan köylüler ise soylu sınıftan, yönetenlerden hesap sormak ister. Nitekim despot yönetimin hem birey hem de halk üzerinde yarattığı olumsuz etkinin intikam duygusuna sebep olabileceğini gösteren Lermontov, eserde Vadim'in öfkesini, intikam duygusunu toplumun isyanı ile birleştirir. Artık kaderine itaat eden, zulüm gören birey ve toplum zulüm edene dönüşür. Bu bağlamda döneminin mevcut düzenini ve iktidarını geçmişi referans alarak eleştiren Lermontov'un "Vadim" eserinde betimlenen birey-toplum içindeki intikam duygusu ve isyan etme arzusunun kaynağının despot Rus yönetimi olduğu sonucuna varılabilir.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Acar, K. (2012). *Ortaçağ'dan Sovyet Devrimi'ne Rusya*. İstanbul: İletişim.
- Andronikov, İ. L. (1848). Lermontov v rabote nad romanom o pugaçevskom vosstanii, *Oglavlenie vtorogo Lermontovskogo toma*. Moskva: A.N. SSSR.
- Dolgiĥ, A.N. (2019). O hronologičeskikh ramkah i etapah razvitiya krepostnogo prava v Rossii. *Aktualniye Voprosı Rossiskoy İmperi*, 3(3), 33-42.
- Eyhembbaum, B. (1924). *Lermontov*. Leningrad: Gosudarstvennoe İzdatelstvo.
- Lebedev, Yu. V. (2007). *İstoriya russkoy literaturı xıx. veka*. Moskva: Prosveşenie.
- Lermontov, M.Y. (1925). *Vadim. Aşık Garip*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Lermontov, M.Y. (2014). *Polnie sobranie soçinen*. T. 4, Peterburg: Elektronnaya Biblioteka Puşkinskogo Doma.
- Lermontov, M.Y. (2023). *Hançer-seçme şiir ve manzumeler*. (çev.: Ataol Behramoğlu), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Mihaylova, E. (1957). *Proza Lermontova*. Moskva: Gosudarstvennoe İzdatelstvo.
- Orlov, A.S. vd. (2011). *İstoriya Rossii*, Moskva: Prospekt.
- Puşkin, A.S. (2013). *Rossiya! Vstan i vozvişaysya!*. Moskva: İnstitut Russkoy Tsivilizatsii.
- Vyaçeslovovna, B.V. (2020). K voprosu o tsentralnom konflikte v romane M.Yu. Lermontova "Vadim". *Litera*, 8, 1-8.
- Zamaleyev, A.F. (2016). *İstoriya oteçestvennoy kulturi*. Moskva: Yurat.

Elektronik Kaynaklar

- URL-1: Belinski, V.G. (1843). Bibliograficheskie i jurnalne izvestiya, <http://lermontov-lit.ru/lermontov/kritika/belinskij/bibliograficheskie-izvestiya.htm> (Erişim: 7 Ağustos 2023)
- URL-2: Gogol, N.V. (1832). Vzgljad na sostavlenie Malorossii. http://az.lib.ru/g/gogolx_n_w/text_1834_05_arabeski.shtml. (Erişim: 11 Kasım 2022)
- URL-3: Hertenzen, A.İ. (1851). O razvitii revolyucionnih idey v Rossii. <http://lermontov-lit.ru/lermontov/kritika/gercen-o-razvitiy-revolucionnyh-idej.htm> Erişim: 29 Temmuz 2023.
- URL-4: Kluçevski, V.O. (1904) Kurs Russkoy istorii, http://az.lib.ru/k/kljuchewskij_w_o/text_0040.shtml (Erişim: 20 Temmuz 2023)
- URL-5: Merinski, A.M. (1856). Vospominanie o Lermontova, <http://lermontov.info/remember/merinskiy3.shtml> (Erişim: 20 Temmuz 2023)

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

Etik Kurul Belgesi/Ethics Committee Approval: Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir./Article does not require an Ethics Committee Approval.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the authors regarding the research, authorship or publication of this article.